

عروسک‌های بومی در مراسم پیش بهاری نوروز

● سارا احمدی
پژوهشگر مردم‌شناسی

ایزدبانوی ایران باستان، جنگاوری، پاکی و ناآلودگی و نگهبان آتش، لباسی به رنگ قرمز بر تن دارد. مبارک، پیش از همه برای دادن خبر بهار عازم می‌شود و با جار زدن در کوچه‌ها مردم را از آمدن بهار آگاه می‌کند. مردم نیز برای این خبر خوش، به او مژدگانی می‌دهند. عروسک‌ها علاوه بر کارکردهای آیینی، نمادی برای انتقال پیام و محتوای اجتماعی شدن به کودکان هستند. بنابراین شناخت آن‌ها و شنیدن روایت‌هایی که در شناسنامه هر عروسک وجود دارد ما را با دنیای هویت بومی و فرهنگی حاکم بر هر منطقه آشنا می‌کند. در مراسم و آیین‌های پیش بهاری قبل از نوروز، در مناطق مختلف ایران، از عروسک‌های مختلفی برای نوید بهار استفاده می‌شود. یکی از گونه‌های عروسک‌های بومی و محلی عروسکی است که در کردستان، در شب چهارشنبه‌سوری در منطقه‌ای دور از خانه یا حتی گاهی در آتش هم می‌اندازند که نمادی برای دور انداختن غم‌ها است. در آذربایجان و گیلان، استقبال از بهار با عروسک تکم انجام می‌شود. تکم‌چی‌ها یا عروسک‌گردان‌های نوروزی، میراث‌دار نمایشگران مناطق زیادی از ایران به شمار می‌روند که در گذشته‌های دور بشارت‌دهندگان بهار و نوروز در مناطق آذربایجانی‌نشین و شمال کشور بوده‌اند. تکم‌چی‌ها با حرکت دادن عروسک‌های کوچک چوبی تزیین شده، خواندن آواز و جمع‌آوری هدایا از دهه آخر اسفند ماه فرارسیدن سال جدید را به مردم نوید می‌دادند. این نوع آیین‌های نمایشی از جوامع کشاورزی نشأت گرفته و با طبیعت مأنوس هستند. واژه تکم از دو بخش تکه و م تشکیل شده است. تکه در زبان ترکی به معنی بز نر قوی هیکلی است که همیشه در راس گله حرکت می‌کند و گله را به چراگاه هدایت می‌کند و م ضمیر ملکی

یکی دیگر از مراسم آئینی نوروز در شمال کشور نمایش عروس گوله است. در این نمایش نوروزی که از اواخر اسفند تا اواخر فروردین ماه در گیلان، مازندران، الموت و طالقان اجرا می‌شود غول، پیربابو و نازخانم نقش اصلی را ایفا می‌کنند

هیات پیرمردی می‌آراید و غول مردی است با کلاه از گلش یا ساقه‌های خشک شالی، زنگوله‌هایی به پا و چماقی در دست، نقش عروس را نیز یکی از پسران جوان با پوشیدن لباس زنانه بازی می‌کند. در این بازی نوروزی و نمایش میدانی شادی بخش، غول و پیربابو برای به دست آوردن عروس با یکدیگر درگیر می‌شوند. این نمایش آیینی ضمن سرگرم کردن مردم، پیام نیکی و پیروزی خبر بر شر را با نو شدن طبیعت به همراه دارد. دعوای غول و پیربابو بازنمای دوگانه خیر و شر است که در فولکلور و ادبیات شفاهی ما جایگاه خاصی دارد. غول نماد سیاهی و زمستان و پیربابو، نماد باغبانی و هدیه کردن عروس گل به طبیعت و مردم است. بازآفرینی و زنده نگه داشتن عروسک‌های بومی و آیین‌ها و بازی‌هایی که به همراه خود دارند علاوه بر انتقال فرهنگ و هویت بومی محلی به نسل‌های بعد، به توسعه صنعت گردشگری و رونق بازار اقتصادی ایران در دنیا کمک می‌کند. احیای این بخش از فرهنگ بومی، علاوه بر کارکرد شادی بخش و سرگرم‌کننده، به ارتقای تولید ملی و هویت ایرانی کمک می‌کند و عنصر فرهنگی موثری در انتقال پیام به مردم جهان است.

دوم شخص مفرد است. بنابراین تکم به معنی بز نر من است. این عروسک به شکل حیوانی چهار دست و پا از تخته ساخته شده و دست‌ها و پاهایش متناسب با بدن گردانده می‌شود. بز در فرهنگ باستانی ایران زمین، نماد برکت، باروری و قدرت است، استفاده از این نماد در آیین پیش بهاری گیلان، کارکردی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دارد که در طول سال مردم را با خود همراه می‌کند. عروسک چوبی تکم، توسط مردم به صورت دستی به شکل بز، با پارچه یا مخمل قرمز رنگ ساخته می‌شود و تکم‌چی‌ها با در دست گرفتن این عروسک و خواندن آوازهای محلی به بازتولید هویت محلی و بومی آن منطقه کمک می‌کنند. این عروسک‌ها در کنار بازی و سرگرمی، برای بچه‌ها هم کارکردی آموزشی دارند به طوریکه در جریان این بازی، بچه‌ها با صنایع دستی و بومی و فرهنگ منطقه خود آشنا می‌شوند. یکی دیگر از مراسم آئینی نوروز در شمال کشور نمایش عروس گوله است. در این نمایش نوروزی که از اواخر اسفند تا اواخر فروردین ماه در گیلان، مازندران، الموت و طالقان اجرا می‌شود غول، پیربابو و نازخانم نقش اصلی را ایفا می‌کنند. پیربابو خود را به